
РОЗДІЛ XIV. РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.128>

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Г.З. ОСТАПЕНКО «ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ»

Булкат М.,
*доктор юридичних наук, професор,
науковий консультант департаменту
аналітичної та правової роботи
апарату Верховного Суду,
професор кафедри галузевого права та
загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету «Україна»*

Монографія присвячена актуальній проблемі застосування принципу правової визначеності, яку автор пропонує розглядати у теоретичній та правозастосовній площині. Низка праць, що раніше піднімали питання нового для української правової науки принципу правової визначеності, хоча і відзначали його зв'язок з принципом верховенства права, все ж не давали вичерпної відповіді ані про його зміст, ані про його місце у системі принципів права. Тому поява такої комплексної монографії, що піднімає ряд питань від філософсько-правових ідей, що становлять підґрунтя принципу правової визначеності до аналізу його змісту та прикладних аспектів застосування є важливим фундаментальним дослідженням, що вирішує актуальне питання для теоретичної правничої науки.

У складних суспільно-політичних умовах, в яких Україна розвиває своє законодавство з метою його адаптації до вступу до ЄС, важливо зберігати фокус на фундаментальних правових принципах, що виступають основними орієнтирами. Важливим є застосування принципу правової визначеності при розробці нових нормативно-правових актів, особливо в умовах воєнного стану, для забезпечення непорушності прав і свобод людини і громадянина у обставинах, коли для цього існують загрози. Безумовно важливим є застосування принципу правової визначеності у роботі органів державної влади в умовах, коли ухвалення рішення здійснюється у межах дискреційних повноважень, що може призвести до неоднакового застосування одних і тих самих положень закону і створити загрозу неоднозначності і непослідовності у правозастосовній діяльності органів державної влади. З ог-

ляду на наведене, актуальність теми монографії не викликає сумнівів.

Для розкриття теми дослідження автором обрано логічну і послідовну структуру роботи, що представлена чотирьома розділами збалансованими за змістом і обсягом. Розпочинається виклад зі вступу, у якому обґрунтовується актуальність та проблематика дослідження. За вступом слідує чотири розділи, у яких проаналізовано категорію «правова визначеність» як явище правової дійсності та як принцип права, розкрито зв'язок легітимних очікувань з принципом правової визначеності, та наведено правозастосовні аспекти принципу правової визначеності.

У першому розділі всебічно аналізуються результати досліджень інших авторів, які публікували роботи на тему принципу правової визначеності, зокрема Ю. Матвєєвої, В. Панкратової. Поряд з цим широко представлені погляди відомих правників-сучасників С. Погребняка, Н. Оніщенко, М. Козюбри, М. Комарова, А. Приймака, П. Гуйвана та інших, які вказували на важливість дослідження принципу правової визначеності, наполягали на його неухильному застосуванні. На підставі аналізу їхніх праць систематизовано основні підходи до розуміння правової визначеності, виявлено прогалини та обрана методологія дослідження.

Логічним продовженням роботи виступає другий розділ монографії, що присвячений формулюванню поняття принципу правової визначеності, виявленню його внутрішньої структури. Автором наголошується на практичній проблемі ототожнення принципу правової визначеності з одним з його елементів, що трапляється

ся на практиці і має наслідком звуження його значення. Стверджується, що такої помилки слід уникати. Заслуговує на увагу застосування єдності і протиставлення у монографічному дослідженні, зокрема щодо розкриття принципу правової визначеності як юридичної категорії. З одного боку у роботі аналізуються випадки використання терміна «правова визначеність» у сучасній юридичній літературі, з іншого – чітко розмежовуються випадки такого використання: як принципу права та як описової характеристики якості нормативного регулювання певних правовідносин. Семантико-лінгвістичний аналіз дає підстави авторці робити висновок про це та сформулювати практичні рекомендації щодо недопущення помилкового ототожнення. У висновках, зокрема, на ст. 416 сформульоване наступне положення: «визначеність правової норми розглядається як критерій якості і бере початок від ознаки визначеності, властивої праву. Визначеність у цьому значенні може вживатися відносно норми права, правового положення чи нормативно-правового акта. Необхідно відрізнити таке вживання від вживання терміна «правова визначеність» у розумінні принципу».

Авторкою пропонується ввести поняття принципу правової визначеності, спроби сформулювати яке вже мали місце в українській юридичній науці. Проте особливо важливим з точки зору однозначності та уніфікації його вживання є проведений лексичного і семантичного аналізу назви та іншомовних відповідників, на підставі якого зроблено висновок про необхідність термінологічної уніфікації термінів «принцип правової визначеності» замість «принцип правової певності», «принцип юридичної визначеності».

Третій розділ роботи присвячений малодослідженому в українській юридичній науці поняттю легітимних очікувань. Вкрай обмеженими є публікації на цю тему, тому дана наукова розвідка у монографії заслуговує на особливу увагу. Авторка стверджує, що елементом принципу правової визначеності виступає повага до легі-

тимних очікувань. Запропоновано перелік критеріїв, за якими можна відмежувати легітимні очікування від звичайних очікувань громадян. Стверджується, що практика прийняття різних за замістом рішень у подібних справах з посиленням на одні і ті самі норми закону органами державної влади має бути подолана, зокрема і через те, що це суперечить легітимним очікуванням громадян.

У четвертому розділі роботи проаналізовано застосування принципу правової визначеності у нормотворчій практиці, зокрема на усіх стадіях розробки і прийняття нормативно-правових актів. Особливо наголошено на недопустимості порушення правил оприлюднення та введення в дію нормативних актів. Стверджується, що правова визначеність вимагає, щоб зміст нормативно-правового акту був відомий наперед, недопустимим є застосування положень законодавства ретроспективно, зокрема тоді, коли це призводить до погіршення стану особи і у випадку притягнення особи до юридичної відповідальності. Останньому питанню присвячено окремий підрозділ роботи, що розширює вчення про юридичну відповідальність та її умови.

Аналітичні і обґрунтовані висновки вдало звершують монографічне дослідження, являючи собою коротке змістовне узагальнення проведеної автором роботи. Очевидно, що результатом виходу такої монографії, присвяченої принципу правової визначеності, стануть подальші наукові дослідження принципів права, європейських традицій праворозуміння, окремих елементів правової визначеності. Зроблений авторкою висновок про притаманність принципу правової визначеності різним галузям права стимулюватиме подальші наукові розвідки у відповідних галузевих дослідженнях.

У підсумку стверджуємо, що монографічне дослідження є одним з небагатьох за останні роки, що присвячене принципам права, що стане у нагоді працівникам суду, правоохоронних органів, законодавцям і юристам-практикам.